

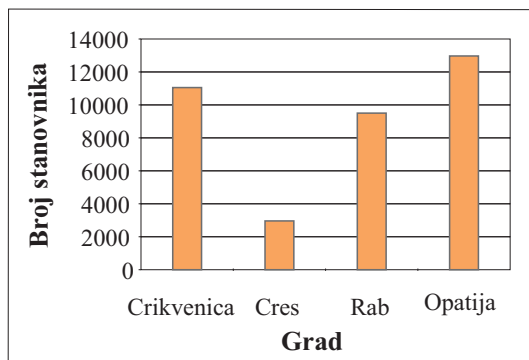
Nastava statistike u osnovnoj školi (2)

Lidija Kralj, Veliki Bukovec, Dubravka Glasnović Gracin, Zagreb

U uvodnom dijelu ovog članka, koji je prikazan u prošlom broju *Miš-a*, nabrojani su osnovni ciljevi i zadaće nastave statistike, te je napravljen uvod u osnovno grafičko prikazivanje podataka. Pritom su obrađeni slikovni dijagrami. U drugom nastavku obradit će se prikaz podataka uz pomoć stupčastog, linijskog i kružnog dijagrama. Svi primjeri u tekstu prilagođeni su stupnju znanja učenika sedmih razreda osnovne škole.

Primjer 2. Čitanje stupčastog dijagrama.

Na slici su grafički prikazani podaci o broju stanovnika nekih gradova u Primorsko-goranskoj županiji.

Dopuni prema podacima iz dijagrama: Crikvenica ima _____ stanovnika, Cres ima _____ stanovnika, Rab ima _____ stanovnika, a Opatija ima _____ stanovnika.

Rješenje: Ovakav način prikazivanja podataka pomoću stupca (ili redaka) naziva se stupčasti dijagram. Iz njega je lako očitati tražene

podatke: Crikvenica ima 11 000 stanovnika, Cres ima 3 000 stanovnika, Rab ima 9 500 stanovnika, a Opatija ima 13 000 stanovnika.

U stupčastom dijagramu podaci su prikazani pomoću pravokutnika čija visina (duljina) ovisi o veličini podataka koji se prikazuju i uspoređuju. Stupčasti dijagram može biti položen okomito ili vodoravno.

Metodička napomena: Slijede primjeri iz svakodnevnog života iz kojih se mogu čitati stupčasti dijagrami (izresci iz novina, časopisa, s Interneta itd.). Među tim primjerima dobro je prikazati i vodoravne i okomite stupčaste dijagrame, zatim podatke prikazane prirodnim brojevima i decimalnim brojevima. Uz čitanje pojedinih podataka iz stupčastog dijagrama, učenicima skrenuti pažnju i na čitanje dijagrama u cijelosti: koja stavka ima najmanju vrijednost, a koja najveću i sl.

Primjer 3. Crtanje stupčastog dijagrama.

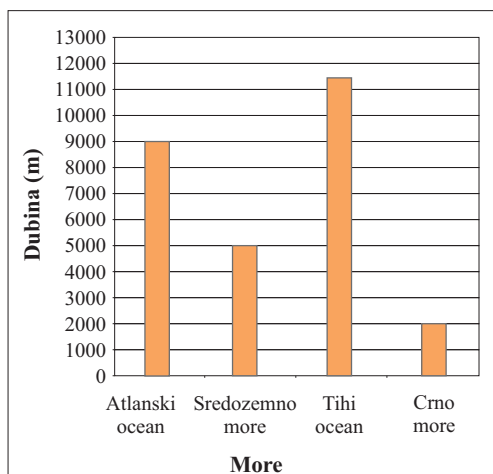
Podatke iz tablice prikaži u obliku stupčastog dijagrama:

More	Dubina
Atlantski ocean	9 000 m
Sredozemno more	5 000 m
Tihi ocean	11 500 m
Crno more	2 000 m

Rješenje: Da bismo na slikama mogli pravilno prikazati odnose između veličina, moramo odrediti u kojem ćemo mjerilu crtati pravokutnike na stupčastom dijagramu. S obzirom na

Matematika i škola

veliĉine podataka iz tablice lako ćemo odluĉiti da svakih 1000 m prikaŹemo s 5 mm (visinom kvadratića matematiĉke biljeŹnice).

Zadaci

3. (Pripremiti stupĉasti dijagram koji prikazuje ostvarene bodove na prošlom testu.) Uĉenici trebaju pogledati taj dijagram i odgovoriti na pitanja:

- Tko je imao najviše bodova na testu?
- Koji broj bodova se najĉešće pojavljuje u tom dijagramu?
- Koliko je najmanje bodova ostvareno na tom testu?

4. Kod kuće u raznim novinama pronaći podatke prikazane stupĉastim dijagramom. Zalijepiti ih u biljeŹnicu i proĉitati neke od podataka.

5. U tablici se nalaze podaci o duljinama kopnenih granica Hrvatske sa susjednim ŹrŹavama. PrikaŹi te podatke u obliku stupĉastog dijagrama, tako da 100 km prikaŹeš pravokutnikom visine 1 cm.

ŹrŹava	Duljina granice u km
Slovenija	501
Maĉarska	329
Srbija i Crna Gora	266
Bosna i Hercegovina	932

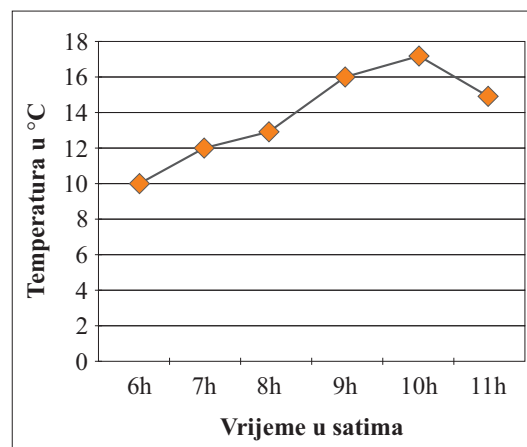
6. U tablici se nalazi broj stanovnika nekih naših gradova (bez okolice) po popisu stanovništva iz 2001. godine:

Grad	Broj stanovnika
Zagreb	779 145
Rijeka	144 043
Šibenik	51 553
Osijek	144 616
VaraŹdin	49 075

- Dodaj treći stupac tablice i zaokruŹi broj stanovnika na tisućice;
- Nacrtaj pripadni stupĉasti dijagram sa zaokruŹenim podacima;
- Nacrtaj pripadni slikovni dijagram sa zaokruŹenim podacima tako da sa sliĉicom prikaŹeš 100 000 stanovnika.

Primjer 4. Linijski dijagram.

Pogledaj kako možemo prikazati podatke mijenjanja dnevne temperature svakog sata.

Temperatura zraka je u 6 h bila 10 °C, a u 7 h 12 °C. Kolika je bila temperatura u 8 h? Kolika je bila temperatura u 11 h? Je li temperatura od 8 h do 9 h rasla ili padala? U koliko je sati bila zabiljeŹena najniŹa temperatura?

Rješenje: Ovakav način prikazivanja podataka naziva se **linijski dijagram**. Linijskim dijagramom obično prikazujemo promjene jedne te iste veličine, budući da ga prikazujemo neprekidnom linijom. Iz slike je lako očitati tražene podatke:

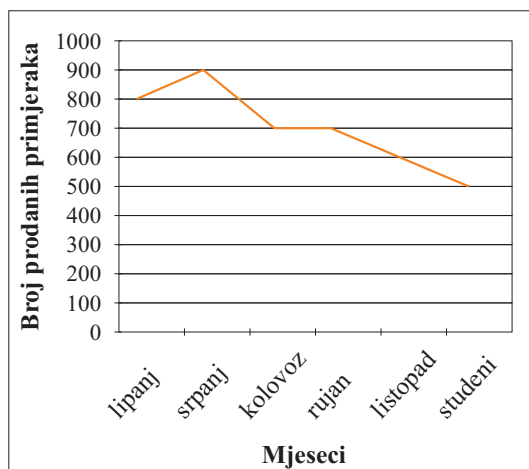
U 8 h bilo je 13°C , a u 11 h 15°C . U periodu od 8 h do 9 h temperatura zraka je rasla. Najniža temperatura je zabilježena u 6 h.

Zadaci

7. Bilježi svoju tjelesnu temperaturu tijekom jednog dana. Dobivene podatke prikaži linijskim dijagramom pa odgovori na pitanja:

- Koliku si temperaturu imao u 11 h?
- Koja je najniža zabilježena temperatura? U koliko sati je zabilježena?
- Koja je najviša zabilježena temperatura? U koliko sati je zabilježena?
- Je li temperatura rasla ili padala u periodu između 18 h i 21 h?
- U koje si doba dana imao najvišu temperaturu?

8. Trgovina za prodaju hladnjaka je zadnjih mjeseci poslovala ovako:

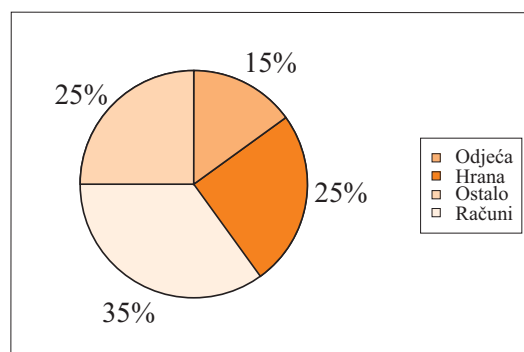
- Iz dijagrama pročitaj kako se kreće prodaja u ovoj trgovini tijekom godine.
- U kojem je mjesecu trgovina prodala najviše robe? A najmanje?
- U kojim se mjesecima prodaja nije mijenjala?
- Je li prodaja u posljednja 3 mjeseca rasla ili padala?

e) Podatke iz linijskog dijagrama prikaži u tablici.

Metodička napomena: Kod linijskih dijagrama preporučujemo uvesti par usporednih dijagrama. Primjerice, u sklopu zadatka 8 s prodajom hladnjaka ponuditi dijagrame iste trgovine iz 1990. g., 1995. g., 2000. itd. Tada se uspoređivanjem mogu donositi zaključci je li trgovina povećala ili smanjila prodaju i sl.

Primjer 5. Čitanje kružnog dijagrama.

Pogledaj sliku i iz nje pročitaj koji postotak svoje plaće Majina majka troši za odjeću. Koliko kn mjesečno ona potroši na odjeću ako ima plaću 4000 kn?

Rješenje: Ovakav način prikazivanja podataka u obliku kružnih isječaka kao dijelova kruga naziva se kružni dijagram. Iz njega je lako očitati traženi podatak: Majina majka mjesečno troši na odjeću 15% svoje plaće. Izračunamo li 15% od 4000 kn, dobit ćemo 600 kn. Majina mama na odjeću mjesečno potroši 600 kn. Kružni dijagram prikazuje odnos dijelova neke cjeline prema toj cjelini, a izražava se u postocima. Za ovu vrstu dijagrama obično ne koristimo više od šest do deset podataka jer ga je inače teško protumačiti.

Metodička napomena: Učenicima prezentirati razne kružne dijagrame izrezane iz novina itd. Učenici trebaju na temelju slike procijeniti pojedini postotak u cjelini, te razumjeti što govori slika u cijelosti.

Primjer 6. Crtanje kružnog dijagrama.

Maja je zapisala koliko vremena dnevno potroši na razne aktivnosti i obaveze. Pomozi joj izračunati koliki dio dana, u obliku postotka, potroši na pojedinu aktivnost. Dobivene podatke potrebno je prikazati kružnim dijagramom.

	Broj sati	Dio dana
jelo	1 h	
škola	8 h	
spavanje	9 h	
gledanje televizije	2 h	
ostalo	4 h	
ZBROJ	24 h	

Rješenje: Najprije je potrebno izračunati pripadne postotke. Znamo da jedan cijeli dan ima 24 sata. Stoga, da bismo dobili koliki dio dana zauzima pojedina aktivnost, podijelit ćemo broj sati te aktivnosti s 24. Dobiveni količnik zatim ćemo zaokružiti na dvije decimale. Maja na jelo potroši 1 sat dnevno, što je jedna dvadesetčetvrtina dana; $1 : 24 \approx 0.04 = 4\%$. Dakle, Maja na jelo utroši 4% dana. Na isti način dobijemo i ostale postotke:

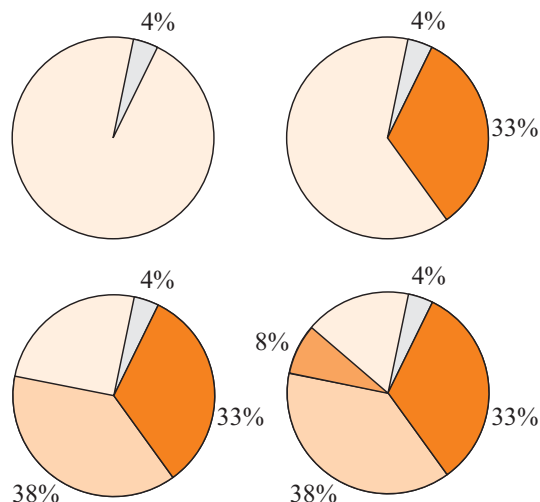
	Broj sati	Dio dana
jelo	1 h	4%
škola	8 h	33%
spavanje	9 h	38%
gledanje televizije	2 h	8%
ostalo	4 h	17%
ZBROJ	24 h	100%

Da bismo prikazali dobivene podatke, u kružnom dijagramu najprije moramo izračunati

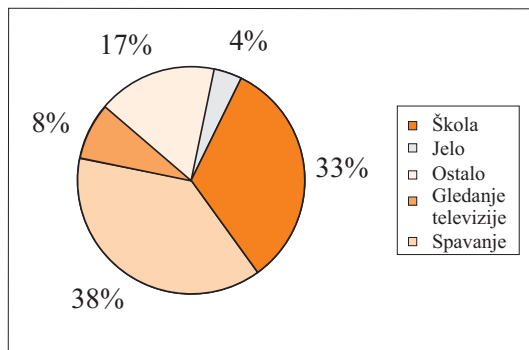
koliki dio kruga pripada pojedinom podatku. Puni krug ima 360° , pa je za prikazivanje 1% potreban kut od $\frac{1}{100} \cdot 360^\circ = 3.6^\circ$. Podatku od 2% kruga bit će pridružen kut od $\frac{2}{100} \cdot 360^\circ = 7.2^\circ$. Dopunimo tablicu novim stupcem s veličinama pripadnih kutova:

	Broj sati	Dio dana	Kut
jelo	1 h	4%	14.4°
škola	8 h	33%	118.8°
spavanje	9 h	38%	136.8°
gledanje televizije	2 h	8%	28.8°
ostalo	4 h	17%	61.2°
ZBROJ	24 h	100%	360°

Korisno je provjeriti je li zbroj svih kutova jednak 360° . Sve kutove u kružnom dijagramu crtamo s vrhom u središtu kuta. Najprije nacrtamo jedan kut, pa na njegov krak nadocrtamo sljedeći kut i tako redom do pretposljednjeg. Posljednji kut će već biti ucrtan između krakova prvog i pretposljednjeg kuta.

Rješenje zadatka glasi:

Zadaci

9. Razmisli i zapiši, poput Maje u primjeru 6, koliko vremena dnevno ti potrošiš na određene aktivnosti. Prikaži te podatke kružnim dijagramom.

10. U tablici se nalaze podaci o obrazovanju stanovništva Republike Hrvatske prema popisu stanovništva iz 2001. godine.

- Izračunaj podatak iz tablice koji nedostaje.
- Što možeš reći o obrazovanosti u Hrvatskoj?
- Nacrtaj kružni i stupčasti dijagram o obrazovanosti stanovništva u RH.
- Koliko ima ljudi u svakoj skupini ako znamo da Hrvatska ima 4 437 460 stanovnika?

Stupanj obrazovanja	Postotak
bez škole	3%
nezavršena osnovna škola	16%
završena osnovna škola	22%
završena srednja škola	47%
završen fakultet/viša škola	?

Metodička napomena: Diskutirati u razredu koje vrste podataka su pogodne za prikaz pomoću linijskog dijagrama, koje pomoću stupčastog, slikovnog dijagrama te kružnog dijagrama. Učenicima prezentirati razne tablice, a oni trebaju predložiti kojim grafičkim oblikom bi se te podatke najbolje prikazalo. Svoja razmišljanja trebaju potkrijepiti objašnjenjem.

Nadalje, korisno je da se učenicima ponudi nekakav uzorak s mnogo podataka u kojem oni sami moraju napraviti grupiranje po vrsti podataka i onda napraviti dijagram ili više dijagrama. Takvi složeniji zadaci su prikladni za grupni rad ili projektnu nastavu.

lkralj@inet.hr, duda@hazu.hr

OPATIJA 2006.

Zavod za školstvo i Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske organiziraju u siječnju 2006. godine seminar za stručno usavršavanje nastavnika matematike u osnovnim i srednjim školama.

Seminar za učitelje osnovnih škola održat će se od 9. – 11. siječnja, a voditelji i predavači bit će Luka Čeliković, Aleksandra Čižmešija, Boško Jagodić, Ivan Mrkonjić, Miroslav Klaić, Anica Kovač, Zdravko Kurnik, Sanja Rukavina, Sanja Varošaneć te učitelji mentori i učitelji savjetnici.

Na programu seminara su stručno-metodičke teme, između ostalih: Ostvarivanje programa matematike prema HNOS-u, Statistika i vjerojatnost u osnovnoj školi, Učenje otkrivanjem, Jezik u nastavi matematike.

Seminar za profesore srednjih škola održat će se od 12. – 14. siječnja, a voditelji i predavači bit će Luka Čeliković, Aleksandra Čižmešija, Neven Elezović, Boško Jagodić, Ivan Mrkonjić, Miroslav Klaić, Anica Kovač, Zdravko Kurnik, Neda Lesar, Sanja Rukavina, Alenka Šprljan, Sanja Varošaneć te učitelji mentori i učitelji savjetnici.

Na programu seminara su stručno-metodičke teme, između ostalih: Državna matura i nacionalni ispiti, Učenje otkrivanjem, Jezik u nastavi matematike, Matematika i stvarnost.